

Sözcük düzeyinde anlam konusunu aşağıdaki ana başlıklar altında inceleyebiliriz:

1. Sözcük Düzeyinde Anlam
2. Sözcükler Arası Anlam İlişkileri ve Anlam Olayları
3. Söz Öbeklerinin Anlamı

Sözcük Düzeyinde Anlam

Sözcük, dilin anlamlı en küçük birimidir. Sözcükler tek başlarına bir anlama sahip oldukları gibi, bir araya gelerek ifadeler, yargı bildiren cümleler oluşmasını sağlar.

Bazı dillerde olduğu gibi Türkçede de bir sözcüğün anlamı yüzyıllar içinde kullanıldıkça genişler ve o sözcük birçok anlamı karşılamaya başlamış olur. Böylelikle bir sözcüğe birçok anlam yüklenmiş olur. Her sözcük kullanıldığı bağlama göre farklı farklı anlamlar kazanır. Bu duruma **çok anlamlılık** denir.

Bu, Türk dilinin anlam ve mecazlar dünyasının zenginliğini gösteren bir durumdur.

Aşağıdaki cümlelerde “batmak” sözcüğünün kazandığı anlamları inceleyiniz:

ÖRNEK

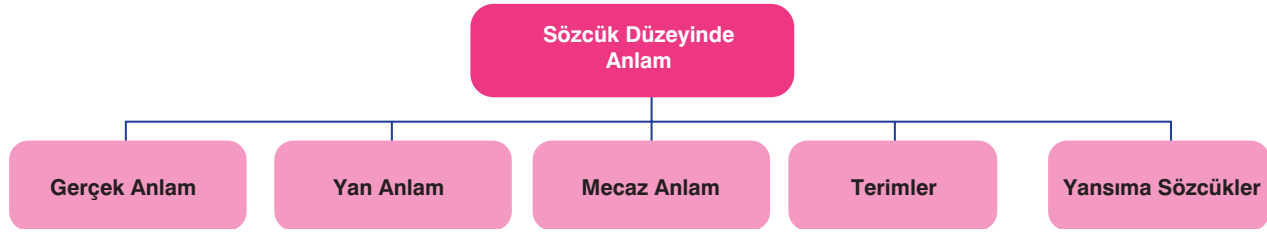
- Titanik, ilk seferinde bir buz dağına çarptıktan sonra battı.
Bir sıvının üstündeyken içine gömülmek
- Güneş battı, vadiye bir sessizlik çöktü.
Dünya'nın dönüşü dolayısıyla Güneş, Ay ve yıldız ufkun altına inmek
- Borçlarını ödeyemeyen şirket kısa bir süre sonra battı.
İflas etmek
- Küçük çocuk çamurla oynamış, üstü başı batmıştı.
Kirlenmek
- İnşaat alanında dolaşırken ayağına çivi batmış.
Saplanmak
- Ne kadar dikkat etsek de bizim sözlerimiz ona batıyor.
Hoşa gitmeyen bir duruma uğramak
- Kazandığı para ona batar, sürekli harcayacak yer arar.
Dokunmak incinmek

Etkinlik-1

Aşağıdaki cümlelerde geçen “düşmek” sözcüğünün kazandığı anlamları karşısında verilenlerle eşleştiriniz.

1.	Elindeki bardak birden yere düştü.	a.	Aşırı ilgi veya sevgi göstermek
2.	Çocuk topa vuracakken yere düştü.	b.	Bir bölüşme sonunda payına ayrılmak
3.	Pantolonu biraz bol olduğu için sürekli düşüyordu.	c.	Vurmak, değmek, rastlamak
4.	Akşam saatlerinde ağacın gölgesi bahçeye düşerdi.	d.	Vücuda bol gelen giysi aşağı kaymak
5.	Yeni görev yerinde maaşı da düşmüştü.	e.	Yere serilmek
6.	Bize düşen bu kaba davranışa da iyilikle karşılık vermektir.	f.	Yer çekiminin etkisiyle boşlukta aşağı inmek
7.	Dedesinin mirasından ona küçük bir arsa düşmüştü.	g.	Olumsuz bir duruma girmek
8.	Yokuşun sonuna doğru otobüsün hızı iyice düşmüştü.	h.	Eksilmek
9.	Uzun mesai saatleri sonunda yorgun düşmüştü.	i.	Görev, yetkisi içinde bulunmak
10.	Çocuklarının üstüne düşer, her istediklerini yapardı.	j.	Gücü, değeri azalmak
11.	Bize de misafirleri havaalanından almak düşüyor.	k.	Yakışmak, uygun gelmek

Sözcüklerin gündelik dilde, edebî ya da bilimsel metinlerde kazandıkları farklı anlamları aşağıdaki başlıklar altında inceleyebiliriz:

Gerçek Anlam

- ✓ Gerçek anlam bir sözcüğün aklımıza gelen ilk anlamıdır. Sözlükteki ilk anlam, sözcüğün gerçek anlamıdır. Bir başka deyişle gerçek anlam, sözcüğün temel anlamı olarak da açıklanabilir.

ÖRNEK

- Göz muayenesi için doktordan randevu almıştım.
Görme organı
- Dalgalar çocuğun ayağına dokunuyordu.
Bacakların bilekten aşağıda bulunan ve yere basan bölümü
- Burnunu soğuktan korumak istiyordu.
Koklama organı
- Bu köyü, şehir merkezine toprak bir yol bağlıyordu.
Yerleşim alanlarını bağlayan ulaşım şeridi
- İkinci güneşi mutfağa vurmaya başlayınca perdeyi çekti.
Görüşü, ışığı engellemek için pencereye veya bir açıklığın önüne gerilen örtü
- Balkona astığı elbiseler kurumuşt.
Islaklığını, nemini yitirmek
- Kibriti yakıp odunları tutuşturdu.
Yanmasını sağlamak
- Elinde boş bir kova vardı.
İçinde hiçbir şey bulunmayan
- Kâğıtları kesti, küçük bir kutuya koydu.
Makas, bıçak ve benzeri bir nesneyle parçalara ayırmak
- Elbisesinin uzun eteği bir çalıya takılıp yırtılmıştı.
Bir elbisenin alt kısmı

Yan Anlam

- ✓ Yan anlam bir sözcüğün gerçek anlamıyla ilgisini koparmadan, şekil, işlev ve benzeri yönlerden ilgi kurularak kazandığı diğer anlamlardır.

ÖRNEK

- Bu fotoğrafı çantanın arka gözünde buldum.
Bölme, bölüm
- Köprünün ayakları selde zarar görmüştü.
Birtakım şeylerin yerden yüksekçe durmasını sağlayan dayak
- Kayalık arazi göle doğru uzanıyor, küçük bir burun oluşturunuyordu.
Karanın denize uzanmış bölümü
- Kasabanın içme suyu ihtiyacının karşılanması için bir su yolu açılmıştı.
Demir boruyla yapılmış oluk, ark
- Işıklar söndü ve perdede filmin ismi görüldü.
Sinema perdesi
- Yamaçlarında keçiler otlayan, kuru, yalçın dağlardan geçtik.
Üzerinde bitki olmayan
- Yeni aldığı diş macunu ağzını yakmıştı.
Keskin, sert ve ısırcı bir duyum vermek
- İlk tercihlerden sonra boş kalan kadrolar için yeniden atama yapılacaktı.
Görevlisi olmayan
- Patlayan borunun tamir edilmesi için suyu kestiler.
Akışını durdurmak
- Hasan Dağı'nın eteklerinde birkaç köy serpilmişti.
Dağ, tepe, gibi yamaçlı şeylerin alt bölümü

Sözcük Düzeyinde Anlam-1

Mecaz Anlam

- ✓ Bir sözcüğün bir ilgi veya benzetme sonucu gerçek anlamından uzaklaşarak kazandığı başka anlamlardır.

PÜF NOKTASI

Mecazlı söyleyiş, ifadeye güç ve güzellik kazandırmak için benzerlik veya daha değişik bir ilgiye dayalı olarak gerçek anlamı dışında kullanılan sözler demektir.

ÖRNEK

- Dost gözü dostun kusurunu görmez.
Ele alış tarzı, görüş, bakış açısı
- O günden sonra bir ayağımız hep okulda oldu.
Bir yerde bulunmak
- Burnu büyük insanlarla çalışmaktan oldum olası hoşlanmam.
Kibir, gurur
- Bu yolda birçok zorluğa katlanmayı göze aldık.
Amaç, gaye, hedef
- Biraz inceledikçe olayların üstündeki sır perdesini kaldırmayı başardık.
Doğruyu görmeye engel olan şey
- Öğüt vermekten vazgeçemediği için kuru şiirler yazıyor.
Akıcılığı olmayan, soğuk, duygudan uzak
- Her zamanki üşengeçliği yüzünden biletini yaktı.
Zamanında kullanılmadığından hükmünü yitirmek
- Müşterilerini boş tesellilerle oyalayıp duruyordu.
Bir işe yaramayan
- Millî takım başarılı bir taktikle rakibin atağını kesti.
Önlemek

ÖRNEK 1

Bayramlarla ilgili yazılarda, bugünkü bayramların, ne kadar sönük geçtiği anlatılır hep. Anıların kırılganlığı ve

geçmiş özlemi, eski yaşamda bayramın ne kadar büyük bir yer tuttuğunu sezdirir bize. Yeni elbiselerle uyumak,

mendil-şeker verip almalar, topluca yenen bayram yemekleri, atlı karıncalar... Hepsi bu büyük töreni, bayram gününü, yılın öbür renksiz günleri içinde pırıl

pırıl kılma çabasının vazgeçilmez parçalarıdır.

Bu parçadaki numaralanmış sözlerin hangisinde mecazlı bir söyleyiş yoktur?

- A) I B) II C) III D) IV E) V

Terim Anlam

- ✓ Bir sözcüğün bir bilim, sanat, meslek dalında ya da bir konuyla ilgili özel biçimde kazandığı anlamlardır.
- ✓ Her bilim, sanat veya meslek dalının kendine özgü terimleri vardır.
- ✓ Bir sözcük ancak bir alana özgülenmiş bir cümlede kullanıldığında terim olur.

ÖRNEK

- Geniş izohips eğrileri alçak yerleri, dar izohips eğrileri yüksek yerleri gösterir. *(Coğrafya terimi)*
- Bir bölgenin üzerinde bulunduğu enlem güneş ışınlarının düşme açısını etkiler. *(Coğrafya terimi)*
- Eski Türk şiirinde mısra başı uyaklarına da rastlanır. *(Edebiyat terimi)*
- Sismograf depremlerin büyüklüğünü ölçmeye yarar. *(Deprem bilim terimi)*
- Organeller mikroskobun bulunuşundan sonra gözlemlenmeye ve tanımlanmaya başlanmıştır. *(Biyoloji terimi)*
- Her kimyasal element farklı atom numarasına sahiptir. *(Kimya terimi)*
- Altıpas çizgisi içinde kalecinin dokunulmazlığı vardır. *(Futbol terimi)*
- Nöronların başlıca işlevi beyine bilgi iletimini gerçekleştirmektir. *(Sinir bilim terimi)*
- Sol anahtar 10. yüzyılda ortaya çıktığı düşünülen, konulduğu çizgiye göre nota isimlerini belirleyen işaretir. *(Müzik terimi)*

Yansıma Sözcükler

- ✓ Yansıma sözcükler tek başlarına bir anlam ifade etmeyen ancak doğadaki canlı, cansız varlıkların seslerini taklit etmek için o seslere benzeyen seslerle oluşturulan sözcüklerdir.

ÖRNEK

- Ormanın derinliklerinde akan suyun çağiltısı duyuluyordu.
- Dışarıdan gelen patırtıları duyunca yerimizden fırlayıp pencereye koştuk.
- Büyük salonda bir sinek vızıldıyordu.
- Birden herkesi ürküten bir gök gürültüsü duyuldu.
- Deponun kapısı gıcırdayarak açıldı.
- Şöminede çıtır çıtır yanan odunları izliyordum.
- Polisler, sokağın sonunda bir patlama olduğunu söylediler.
- Tavadaki tereyağı cızırdamaya başlamıştı.

PÜF NOKTASI

“Gürültü, uğultu” gibi sözcükler yansıma sözcüklerdir. Çünkü bu sözcüklerin ses taklidi dışında bir anlamı yoktur. Bu sözcüklerin günlük hayatta çok kullanılıyor olması bu durumu değiştirmez. Sözcük ancak ses taklidi dışında bir anlam kazandığında yansıma olmaktan çıkar.

İP UCU

Bir sözcüğün yansıma olması için ses taklidi olması şarttır. Bu nedenle ötüşmek sözcüğü yansıma kabul edilemez. Çünkü örneğin kuşların ötüşürken çıkardıkları ses “öt, öt” şeklinde değildir. Kuş sesinin taklidi için yansıma bir sözcük olan “cıvıldaşmak” sözcüğü kullanılabilir.

Etkinlik-2

Aşağıdaki cümlelerde geçen altı çizili sözcüklerin anlam özelliklerini kutucukların içine harfleri yazarak belirtiniz:

(Gerçek anlam: G, Mecaz Anlam: M, Terim: T Yansıma Sözcük: Y)

1. Yaklaşık sekiz yüz yıl önce inşa edilen bu kalenin <u>duvarları</u> yıkılmış.	
2. Tren yolculuğunda <u>yolcular</u> yalnızca rayların geçtiği yerleri görebiliyorlar.	
3. Son şiir kitabında sözcükler adeta yüreğinden <u>sızıyor</u> .	
4. Çok sevdiğim o yazarın bana anlattığı bir <u>öyküdeki</u> şoförle karşılaştım.	
5. <u>Delta</u> , bir ırmağın çatallanarak denize döküldüğü yerdir.	
6. Filmin başlamasını bekleyenler kendi aralarında <u>fısıldaşıyorlardı</u> .	
7. İçimdeki resim aşkı babamın desteği sayesinde <u>alevlendi</u> .	
8. Uzun yolculuklar insan ruhunu <u>besleyen</u> etkinliklerdir.	
9. Derslerde kullanılacak kitapları öğretmenler <u>seçmelidir</u> .	
10. Genç şairler romantizmin <u>ateşli</u> savunucuları oldular.	
11. <u>Polimerler</u> yapısal özelliklerinden dolayı günlük yaşamda yaygın biçimde kullanılır.	
12. Kamyonun çarptığı ağaç <u>çatırdayarak</u> yıkıldı.	

ÖRNEK 2

Aşağıdaki cümlelerin hangisinde “kalkmak” sözcüğü “geçerliğini yitirmek” anlamında kullanılmıştır?

- A) Ayak bileği sakatlandığı için hastanede tedavi altına alınan çocuğun bir haftaya kadar kalkacaktı.
- B) Misafirler gece yarısına doğru ancak kalkmışlardı.
- C) Nisan ayının sonuna doğru güneş yüzünü gösterdi kar kalktı.
- D) Terastaki masanın boyaları iyice kalkmıştı.
- E) Son düzenlemeyle yasanın bu maddesi kalkmıştı.

ÖRNEK 3

Şimdilerde popüler kültür adı altında okur ya da izleyici kitlesine içi boş, ucuz yapıtlar dayatılıyor. Doğrusu okurlar, izleyiciler bu konuda seçeneksiz de bırakılıyor. Oysa yakın geçmişte ciddi bir haber programının bile hatırı sayılır bir izleyici kitlesi vardı. Yine geçmişte hiçbir reklam kampanyasına gerek duymadan büyük sanatçılarımızın ilgiyle izlendiğine tanık olduk. Nitelikli bir eser yayımlanınca okuyucunun ilgisini hemen çekiyordu.

Aşağıdakilerden hangisi bu parçadaki altı çizili sözlerden herhangi birini anlamca karşılamaz?

- A) yalnızca belli bir dönem için geçerli olan
- B) niteliksiz, basit
- C) sunmak
- D) dikkate, önemsemeye değer
- E) yetkin, kaliteli

ÖRNEK 4

Aşağıdaki cümlelerin hangisinde altı çizili sözcük gerçek anlamda kullanılmıştır?

- A) Toplantıda, sert sözleri herkesi iyiden iyiye üzmüştü.
- B) Günlerimiz böyle boş telaşlarla akıp gidiyordu.
- C) Nice acı olaylar yaşamış, bazı sevdiklerini kaybetmişti.
- D) Yeni aldığımız evin geniş bir salonu vardır.
- E) Başarılı olmak için biraz daha pişmen gerek.

Sözcük Düzeyinde Anlam-1

MİNİ SÖZLÜK

Sözcük anlamı düzeyinde çıkan sorularda doğrudan bazı sözcüklerin anlamları sorulmaktadır. Bu açıdan aşağıdaki sözcüklerin anlamlarını inceleyip değerlendiriniz.

Aforizma:	Özdeyiş, özlü söz
Akıcı:	Kolay anlaşılabilen, okunabilen, anlamca açık
Aktüel:	Güncel
Anıtsal:	Anıt niteliğinde olan, anıta benzeyen, görkemli
Anlatı:	Roman, hikâye, gibi türlerde bir olay dizisini anlatma
Arı:	Yabancı şeylerden arınmış, katışıksız, saf
Aşıkâr:	Açık, apaçık, belli, meydanda
Aşına:	Bildik, tanidik
Ayrım:	Fark
Basmakalıp:	Özgünlüğü olmayan, bilineni tekrarlayan
Bibliyografya:	Kaynakça
Biçem:	Üslup
Biçim:	Edebî eserin formu, dış görünüşü
Bütüncül:	Kuşatıcı
Çağrışım:	Bir düşünce, görüntünün bir başkasını hatırlatması
Devinim:	Hareket
Dingin:	Sakin durgun
Dizgi:	Basım için harfleri, kelimeleri, satırları, sayfa oluşturacak biçimde düzenleme
Düşsel:	Hayalî
Enikonu:	İyiden iyiye, adamakıllı
Etken:	Etki eden şey, faktör
Etkin:	Hareketli, işleyen, çalışan, faal, aktif, dinamik
Evrensel:	Bütün insanlığı ilgilendiren
Fevkalade:	Olağanüstü, beklenmedik
Gerekçe:	Sebep, neden
Girift:	Birbirinin içine girip karışmış, girişik, karmaşık
Görsel:	Görme duyusuyla ilgili olan
Günce:	Günlük
Güzergâh:	Yolüstü uğranılacak, geçilecek yer, yol boyu
Hurafe:	Dine sonradan girmiş yanlış inanç, batıl inanç
İltinti:	İki şey arasında ilgi, ilişki.
İmge:	Zihinde tasarlanan şey, hayal, hülya, izlenim
İnziva:	Toplum hayatından kaçıp tek başına yaşama
İrdelemek:	Ayrıntılı incelemek
İroni:	İnce alay, sözün tersini söyleyerek alay etme
İşitsel:	Duyma organıyla ilgili
İşlev:	Bir nesne veya bir kimsenin gördüğü iş, iş görme yetisi
Kalıcı:	Her zaman geçerliğini sürdürecektir olan
Kesit:	Bir toplumun bölümü, kesim
Kıvanç:	Gurur
Klasik:	Üzerinden çok zaman geçtiği hâlde değerini yitirmeyen, türünde örnek olarak görülen eser
Köhne:	Eskiyip yıpranmış, bakımsız kalmış, çağ dışı
Köşe taşı:	Binalarda tek parça biçiminde köşeleri tutan taş, çok önemli olan
Kuram:	Tez, teori, soyut bilgi
Kurgu:	Gerçek olmayan olay ve kahramanlardan oluşan eser, bir bütün oluşturmak için parçaları takip birleştirme işi
Kurmaca:	Olmadığı hâlde varmış gibi tasarlanmış, kurgulanmış
Külliyat:	Bir yazarın bütün eserlerini içeren dizi

Mazmun:	Divan edebiyatında bazı kavramları dolaylı anlatmak için kullanılan nükteli ve sanatlı söz
Metafizik:	Fizik ötesi
Metin:	Bir yazının bütünü, okuma parçası
Mistik:	Gizemli
Mitoloji:	Efsane
Monolog:	Romanda, tiyatrodaki tek kişilik konuşma
Monoton:	Tekdüze, sıkıcı
Mutabık:	Birbirine uyan, aralarında anlaşmazlık olmayan
Münferit:	Tek, ayrı, kendi başına olan
Müphem:	Belirsiz
Müstakil:	Bağımsız, bağlantısı olmayan
Nitelik:	Vasıf, kalite, özellik
Orijinal:	Özgün, otantik, alışılmamış dışında
Ozan:	Şair
Öngörü:	Tahmin
Örüntü:	Olay veya nesnelerin düzenli bir biçimde birbirini takip ederek gelişmesi
Öykünmek:	Taklit etmek, benzemeye çalışmak
Özgün:	Orijinal, kendine has
Özlü:	Gereksiz söz kullanmadan anlatan, yoğun
Poetika:	Şiir anlayışı, şiir bilgisi
Ruhani:	Ruhla ilgili, manevî
Salt:	Sadece, içinde yabancı bir öge bulunmayan
Saptamak:	Tespit etmek
Sav:	İddia, tez
Sentez:	Terkip, bileşim
Simge:	Bir şeyi anlatan işaret, rumuz, sembol
Söylem:	Başı sonu belli olan tez, ifade
Söylence:	Efsane
Söz gelimi:	Örneğin
Tahayyül:	Hayalde canlandırma
Tasavvur:	Hayal etme, zihinde canlandırma
Tasdik:	Onay, onaylama
Tecessüs:	Merak, öğrenmeye çalışma
Tekdüze:	Aynı biçimde tekrarlanan, sürüp giden, tek örnek
Teorik:	Kuramsal
Terkip:	Birleşim, birleştirme, bir araya getirme
Tezahür:	Belirme, görünme, gözükme, ortaya çıkma
Tutarlı:	Aralarında çelişki bulunmayan, uyumlu
Ulusal:	Millî, millete ait, milleti ilgilendiren
Us:	Akıl
Yadırgamak:	Yabancılamak, ısınmamak
Yadsımak:	Yaptığını saklamak, inkâr etmek, görmezden gelmek
Yalın:	Gösterişsiz, süssüz, sade
Yapıt:	Eser, ürün
Yazın:	Edebiyat
Yazınsal:	Edebî, edebiyatla ilgili
Yazıt:	Bir olayın anısını yaşatmak için bir şey üzerine kazılan yazı, kitabe
Yeğlemek:	Tercih etmek
Yerel:	Bölgesel, yöresel, mahallî
Yergi:	Eleştiri, hiciv
Yerinmek:	Kendi kendine acımak, pişman olmak

1. Aşağıdakilerden hangisinde “atmak” sözcüğü “geri bırakmak, ertelemek” anlamında kullanılmıştır?

- A) Bilgi yarışmasının son sorusunda attı ama tutturamadı.
- B) Akşam rüzgârı çıkınca sırtına bir şal attı.
- C) Sınav sonuçlarının açıklanmasını gelecek haftaya attılar.
- D) Merdivenleri koşa koşa çıktığından kalbi hızlı hızlı atıyordu.
- E) Eski depoda kalan eşyaların tamamını attık.

2. Aşağıdakilerden hangisinde altı çizili sözcük terim değildir?

- A) Yansıtıcı yüzeyi çukur olan icbükey aynalar ışığı toplar.
- B) Bir eğrinin altında kalan alanı hesaplamak için integral hesaplamalara başvururuz.
- C) İstanbul; köprüleriyle, deniziyle, caddeleriyle bir düş ülkesi gibidir.
- D) Kardelen, Türkiye florası içinde ekonomik değeri yüksek olan bir bitkidir.
- E) Hücre içinde bulunan organellerin ayrı ayrı görevleri vardır.

3. Aşağıdakilerden hangisinde altı çizili sözcük mecaz anlamda kullanılmıştır?

- A) Bu yıl üçüncüsü düzenlenen kitap fuarı bölgenin kültürel kalınması açısından önemli.
- B) Bütün kış mevsimini dinlenerek geçiren sokaklar ziyaretçilerin gelişine sevinmiş görünüyordu.
- C) Ziyaretçilerin arasında üniversiteli gençler çoğunlukta idi.
- D) Kentte kitapçı olmamasına rağmen kitap fuarı oldukça ilgi görüyordu.
- E) Yabancı dillerden çevrilen kitaplar için ayrı bir bölüm ayrılmıştı.

4. Gece yarısı indim Uçda'ya. Küçük ama modern havaalanı,
I
kadın polisin pasaportumu kontrol ederken gülümseyişi, Türk
II
olduğumu görünce “Merhaba” deyişi, sonra palmiyelerin altında
III
lambalar boyunca dümdüz uzayıp giden yol ve uzakta, ay
IV
ışığıyla yıkanan dağlar...
V

Bu parçadaki numaralanmış sözcüklerin hangisi gerçek anlamıyla kullanılmamıştır?

- A) I
- B) II
- C) III
- D) IV
- E) V

5. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde yansıma sözcük kullanılmıştır?

- A) Testereyi andıran dağlardan yamaçlara yuvarlanmış taşlar görünüyor.
- B) Kayalar, çağltilarla akan akarsu yataklarını bile doldurmuşlar.
- C) Çok uzun zaman önce oluştuğu anlaşılan kayalar üç dört katlı evler büyüklüğünde.
- D) Küçük köprülerin altından akan derelerin suyu buz gibi.
- E) Sivri zirveleriyle boz dağlar, uzaklardan boy gösteriyorlar.

6. Tipaza vilayetinin başkenti Tipaza, Akdeniz kıyısında güzel
I
plajlarla süslü, sıcak bir belde. Bugünkü modern şehir 1857
II
yılında kurulmuş ama daha eskilere dayanan bir geçmişi de
III
var. Çok geniş bir alanı kapsayan, yeşillikler içindeki Tipaza
harabeleri, denizin mavisıyla birleşince bizi büyülüyor.
IV

Bu parçadaki numaralanmış sözcüklerin hangisi mecaz anlamıyla kullanılmıştır?

- A) I
- B) II
- C) III
- D) IV
- E) V

Cevaplar : 1.C 2.C 3.B 4.E 5.B 6.E

1. Leonardo, çağdaşı sanatçılar gibi ressam ya da yontucu değil-
di yalnızca, öngörülü bir mühendis, mimar, kent planlamacısı,
I
botanist ve düşünür hatta müzisyendi. Onun doğa, insan ve resim
II
sanatı üzerine yazdıkları, çizimleri, anatomi çalışmaları ve icat
III IV
ettiği makinelerin desenleri günümüze dek ulaşan defterlerinde
gizemlerini koruyor hâlâ.
V

Bu parçadaki numaralanmış sözcükler için aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

- A) I. sözcük, “bir işin ileride nasıl olacağını kestirebilen” anlamında kullanılmıştır.
B) II. sözcük, terim anlamlıdır.
C) III. sözcük, mecaz anlamıyla kullanılmıştır.
D) IV. sözcük, terim anlamlıdır.
E) V. sözcük “sır” anlamında kullanılmıştır.

2. Cemil Meriç bitmek bilmeyen bir tecessüsle, Batı ve Doğu edebiyatlarının başyapıtlarını okudu.

Bu cümledeki altı çizili sözcüğün anlamı aşağıdakilerin hangisinde doğru verilmiştir?

- A) Durmadan çalışma
B) Merakı giderme, öğrenme isteği
C) Doğru tanımlama
D) Yorumlama kaygısı
E) Gözlem yoluyla inceleme

3. **Aşağıdakilerden hangisinde “gitmek” sözcüğü “yetmek, yetişmek” anlamında kullanılmıştır?**

- A) Depremzedeler için hazırlanan kuru gıda paketleri kış sonuna kadar gider.
B) İş merkezinde çıkan yangında dört yıllık yatırımlarımızın hepsi gitti.
C) Dijital devrimin insan hayatını istilası bir süre daha böyle gidecek gibi görünüyor.
D) Elimize geçen paranın çoğu eğitim masraflarımıza gidiyordu.
E) Yeni aldığım spor ayakkabısının iki yıl gideceğini düşünmüştüm, ama yanıltım.

4. I. Az yazmasına rağmen Yahya Kemal’in şiirimizde müstesna bir yeri vardır.
II. Doktora tezinin önemli bir bölümü Yunus Emre’nin şiirlerinin tahliline ayrılmıştı.
III. Bilgili görünmek için kullandığı yabancı sözcüklerle şiirinin ahengini bozmuştu.
IV. Dünyanın en köklü medeniyetleri Anadolu ve Mezopotamya’da kurulmuştur.
V. Katedralin vitraylarından süzülen gün ışığı efsunlu bir hava oluştuyordu.

Yukarıda numaralanmış cümlelerin hangisinde altı çizili sözcük

- Çözümleme
- Uyum
- Yerleşik, kalıcı
- Büyüleyici

anamlarından herhangi biriyle ilişkilendirilemez?

- A) I B) II C) III D) IV E) V

5. İsviçre’nin Soleure kentinin barok mimari dokusu (yapısı, özelliği)

I
ilk bakışta büyülüyor insanı. Nehrin sol yakasındaki (kenarındaki,

II
kıyısındaki) eski mahallelerde yeşil, kırmızı, mavi panjurlu yapıların çevrelediği küçük alanlarda, her biri bir efsane (söylence) anlatan

III
anıtsal (eskimiş) çeşmelerin arasında dolaşıyorsunuz. Kent ilk
IV

karşılaşmada bağrına basıyor sizi, eskinin olağanüstü günlerine, yolu Soleure’e düşmüş tarihsel (tarihî, geçmişle ilgili)

V
şahsiyetlerin dünyasına götürüyor.

Bu parçadaki numaralanmış sözcüklerin hangisinin anlamı ayraç içinde yanlış verilmiştir?

- A) I B) II C) III D) IV E) V

Cevaplar : 1.C 2.B 3.A 4.A 5.D

1. 20. yüzyıl insanı başarıya odaklanmış (yoğunlaşmış) bir kariyer I
meslekte uzmanlaşma, başarı ve uzmanlaşma saplantısı (takıntısı) II
içine düştüğü için Rönesans aydını kavramına sırt çevirdi (önem III
vermedi). Farklı alanlarda kendini geliştirmiş, farklı türlerde eser vermiş sanatçılar vardı. Tek boyutlu (alanında uzmanlaşmamış) IV
sanatçılar normal karşılanmaya başlandı. Oysa (halbuki) önceki V
yüzyıllarda böyle bir şey düşünülemezdi bile.

Bu parçada numaralanmış sözlerin hangisi, ayraç içinde verilen açıklamayla anlamca uyuşmamaktadır?

- A) I B) II C) III D) IV E) V

2. Kitabımdaki fotoğrafların hepsi, birer insan portresidir (yüz resmi, I
görüntüsüdür); gülen, ağlayan, seven, sevilen, çalışan, umutları, kaygıları (endişeleri) olan insanların portreleri... Er ya da geç, II
faniliğe (ölümlülüğe) boyun eğmek zorunda olan insanların III
fotoğrafları... Objektifime (tarafıma, görüşüme) düşen gölgelerin IV
en doğal olanları... Bu fotoğraflarda çok aşıkâr (açık, belli) V
olmayan bir mesaj daha var: Farklılıklar benzerliklere dönüşüyor ve birlikte yaşamayı kolaylaştırıyor.

Bu parçada numaralanmış sözcüklerin hangisinin yerine ayraç içindeki söz getirilirse cümlelerin anlamı bozulur?

- A) I B) II C) III D) IV E) V

3. Çocuk uykuları, uyku ---, uyku hijyeni gibi konularda çalışmayı kendisine --- Türk Uyku Tıbbı Derneği tarafından yapılan bir araştırmada sosyal medya ---, depresyon ve uyku hastalıkları riskinin üç kat arttığı, uykusuzluğun odaklanma ---, depresyona, kilo almaya ve bazı metabolik hastalıklara neden olduğu saptandı.

Bu cümlede boş bırakılan yerlere aşağıdakilerin hangisi sırasıyla getirilmelidir?

- A) bozuklukları-misyon edinen-bağımlılığında-sorununa
B) bağımlılıkları-hedef koyan-kullanımında-problemine
C) dağılımı-görev bilen-ortamında-isteksizliğine
D) niteliği-ödev bilen-yayılmasında-çözumsuzluklerine
E) bölünmeleri-borç bilen-alışkanlığında-dağınıklıklarına

4. I. Akşam saatlerinde başlayan kar tutmuş, çocuklar sokağa dökülmüştü.
II. Elinde karton kapaklı, kalın bir kitap tutuyordu.
III. Tuttuğu takım turnuvada elenince neşesi kaçtı, kimseyle konuşmadı.
IV. Balık tutmak, çocukluğundan beri vazgeçemediği bir uğraştı.
V. Yeni iş merkezinde bir ofis tutup çalışmalara başlamalıyız.
VI. Hangi yaşta olursa olsun çalışmak insanı dinç tutar.
VII. Marketten aldıklarımız fazla tutmuş, paramız kalmamıştı.

Yukarıda numaralanmış cümlelerde "tutmak" sözcüğü kaç farklı anlamda kullanılmıştır?

- A) 3 B) 4 C) 5 D) 6 E) 7

5. Bilim insanları diken başlı solucanlardan esinlenerek deri I
naklinde kullanılan cerrahi ipliklerden daha fazla yapışma özel- II
liğine sahip, onlardan üç kat daha güçlü mikro iğneler geliştirdi. III
Yeni araştırmada parazitik bir solucan, yara üzerine yerleştirilen IV
derinin sıkı bir şekilde nasıl yapışacağı sorusuna yanıt oldu. V

Bu parçadaki numaralanmış sözcükler için aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

- A) I. sözcük, temel anlamında kullanılmıştır.
B) II. sözcük, "ilham almak" anlamındadır.
C) III. sözcük, "göç, taşınma" anlamındadır.
D) IV. sözcük, mecazlı değildir.
E) V. sözcük bir terimdir.

Cevaplar : 1.D 2.D 3.A 4.E 5.C

Sözcükler Arası Anlam İlişkileri ve Anlam Olayları

A) Sözcükler Arası Anlam İlişkileri

1. Eş Anımlı (Anlamdaş) Sözcükler

- ✓ Yazılışları, okunuşları farklı olan ancak aynı anlamı taşıyan sözcüklerdir.

ÖRNEK

- ad= isim, sözcük= kelime, kırmızı= al, beyaz= ak, fayda= yarar, anı= hatıra
- Rahatsızlıklarınız artarsa bir hekime görünmelisiniz. Bugün gittiğim diş doktoru bana bir ilaç önerdi.
- Bazı günler geçmişe dalar, çocukluğunu düşünürdün. Şimdi maziye bakıyor, babamı daha iyi anlıyorum.
- Eğitimde her birey özgün ve biriciktir. Toplumun bütün fertleri çevre bilinci taşımalıdır.
- Geçtiğimiz sene sınava yeterince hazırlanamamış. Bu yıl sonunda Ayder Yaylası'na gitmek istiyoruz.
- Bir adayın başarılı sayılabilmesi için gereken ölçütler vardır. Kriterlerimize uymadığı için bu öyküyü yarışmaya alamıyoruz.

Etkinlik-1

Aşağıdaki sözcüklerin eş anlamlılarını karşısındaki boşluğa yazınız:

1.	Armağan	
2.	Deprem	
3.	Hasret	
4.	İkaz	
5.	İstiklal	
6.	Kanıt	
7.	Misafir	
8.	Nasihat	
9.	Öykü	
10.	Şair	
11.	Şehir	
12.	Yanıt	

PÜF NOKTASI

Sözcüklerin eş anlamlı olabilmesi için birebir aynı anlamı taşıması gereklidir. Mecaz yoluyla anlam genişlemesine uğrayan sözcükler eş anlamlılık özelliğini kaybeder. Örneğin, "Ak akçe kara gün içindir." cümlesinde "kara" sözcüğü yerine eş anlamlısı olan "siyah" sözcüğünü getirdiğimizde cümlenin anlamı bozulur.

2. Yakın Anımlı Sözcükler

- ✓ Aralarında bir anlam ortaklığı var gibi görünen ancak kullanıldıkları yere göre az da olsa farklı anlamlar kazanan sözcüklerdir.

ÖRNEK

- İşte şuracıktaki marketten biraz meyve alabilirsiniz. Hemen yanı başımızda zil seslerini duyduğumuz bir okul vardı.
- Eskimiş elbiselerini ayırıldı, bir kutuya koydu. Rafları inceledikten sonra beğendiği kitapları seçti.
- Aynı hatayı senin de yapmanı beklemiyordum. Bazı insanlar hayatımızda bir yanlış olarak kalırlar.
- Bir süre düşündükten sonra öğretmene gerçeği söylemeye karar verdik. Her şartta doğruyu söylemek zor da olsa gereklidir.

PÜF NOKTASI

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü gibi yakın anlamlı sözcükler, anlam yakınlığına karşın birbirlerinin yerine kullanılamayan sözcüklerdir.

3. Karşıt (Zıt) Anımlı Sözcükler

- ✓ Anlamları birbirinin tamamen tersi olan sözcüklerdir.

ÖRNEK

- Beyaz-siyah, iyi-kötü, dar-geniş, korkak-cesur, gülmek-ağlamak, almak-vermek
- Yüksek yamaçlarda ormanların yerini çayırlar alıyor. Alçak bölgelerde kar yağışı durmuştu.
- Kaynağı belli olmayan geliri sayesinde rahat yaşıyordu. Yeni bir düzenlemeyle kırtasiye giderlerini de azalttık.
- Kuru dalları bir araya getirip ateş yakmaya çalıştık. Denizden çıkmış, yaş elbiselerini kayanın üzerine sermişti.

Etkinlik-2

Aşağıdaki sözcüklerin karşıt anlamlılarını karşındaki boşluğa yazınız:

1.	Savaş	
2.	Üst	
3.	Fakir	
4.	Eksik	
5.	Gelmek	

ÖNEMLİ BİLGİ

Bir eylemin olumsuzunun onun karşıt anlamlısı değildir. Örneğin “almak” eyleminin karşıt anlamlısı “almamak” değil, “vermek” sözcüğüdür.

4. Eş sesli (Sesteş) Sözcükler

- ✓ Yazılışları, okunuşları aynı olmasına karşın anlamları tamamen farklı sözcüklerdir.
- ✓ Sesteş sözcükler arasında herhangi bir anlam yakınlığı yoktur.

ÖRNEK

- Çay, yüz, ben, yaz, aş, sağ, bin, yaz, diz, bağ...
- Elinde dalından yeni koptuğu anlaşılan bir gül vardı.
Bir tür çiçek
Herkesin neşesini kaçırıyorsun, artık sen de biraz gül!
Gülmek eylemi
- Bazı köylerde kaz, bekçi köpeğinin işini yapar.
Uzun boyunlu, perde ayaklı kuş
Bu ağacın üç metre sağına bir çukur daha kaz!
Toprağı açmak, oymak
- Arı eşsiz becerisiyle bize mucizevi bir gıda sunar.
Bal yapan, iğneli, kanatlı böcek
Yazarın en büyük kaygısı arı bir dile ulaşmaktır.
Katıksız, saf

PÜF NOKTASI

İçinde uzun ünlü bulunduğu için söylenişi değişen sözcükler sesteş sözcükler değildir.
Kar-kâr, hala-hâlâ, yar-yâr, adet-âdet

Etkinlik-3

Aşağıdaki cümlelerde geçen sesteş sözcükleri altlarını çizerek gösteriniz:

1.	Evin önünü çatıya doğru uzanan bir asma gölgeliyordu.
2.	Günümüzde biyolojiye bağlı nörobiyoloji adında bir dal oluştu.
3.	Anında çeviri yapan aygıtlarla yabancı dil öğrenimi kolaylaştı.
4.	Takviye gönderilen bir alay asker cepheye ulaşmıştı.
5.	Haziran ayında yağın dolu meyvelere zarar veriyor.

5. Soyut ve Somut Anlamlı Sözcükler

- ✓ Duyu organlarımızdan herhangi biriyle algılanan varlıkları karşılayan sözcükler **somut** anlamlı sözcüklerdir.
- ✓ Duyu organlarımızdan hiçbirisiyle algılanamayan varlık ya da kavramları karşılayan sözcükler **soyut** anlamlı sözcüklerdir.

ÖRNEK

- Dün gece korkulu bir rüya görmüş. (*Soyut*)
- Zekâ gelişimi bebeklikten itibaren başlar. (*Soyut*)
- Salonun ortasında yuvarlak bir sehpa vardı. (*Somut*)
- Bahçemize bütün gece kar yağmıştı. (*Somut*)
- Merak duygusu olmasaydı insan bilgiye hiç ulaşmazdı. (*Soyut*)

PÜF NOKTASI

Elektrik, hava gibi sözcükler de somuttur. Elektrik voltajı, direnci; havanın sıcaklığı, basıncı gibi özellikleri ölçülebilmektedir. Fiziksel gerçekliği ifade eden sözcükler somut sözcüklerdir.

Etkinlik-4

Aşağıdaki cümlelerde altı çizili sözcüklerin anlam özelliklerini karşındaki boşluğa yazınız:

1.	Kente Bizans döneminden kalan birçok <u>yapı</u> vardı.	
2.	Başını kaldırdığında <u>kederi</u> yüzünden okunuyordu.	
3.	Yunan filozofları <u>inanç</u> konusunda da görüşler ileri sürmüşlerdir.	
4.	Aracımızı durdurup <u>yağmurun</u> dinmesini bekledik.	
5.	Sokak lambası birden yanınca içi <u>ümitle</u> doldu.	

a) Somutlaştırma

- ✓ Soyut kavramların, durumların daha kolay anlaşılmasını sağlamak amacıyla somut sözcüklerle ifade edilmesidir. Somutlaştırma daha çok benzetme yoluyla yapılır.

ÖRNEK

- Aradığım fırsat sanki altın bir tepside bana sunulmuştu.
- Yaşam bir nehir gibi sürekli akar, gider.

b) Soyutlaştırma

- ✓ Somut anlamlı bir sözcüğün soyut anlamlar kazanmasıdır.

ÖRNEK

- Seni mutsuz eden olaylara bir de farklı pencereden bakmalısın.
- Bu kentte bu saatte dışarı çıkmak yürek ister.
- Başarının anahtarı yalnızca çok çalışmak değil, işine odaklanmaktır.
- Bu soruyu farklı bir yolla çözmelisin.

Sözcük Düzeyinde Anlam-2

6. Genel ve Özel Anlamlı Sözcükler

- ✓ Ortak özellikleri olan varlıkların, bir türün tamamını karşılayan, geniş kapsamlı anlamları olan sözcükler **genel** anlamlı sözcüklerdir.
- ✓ Tek bir varlığı ya da kavramı karşılayan, anlam çerçevesi dar olan sözcükler **özel** anlamlı sözcüklerdir.

ÖRNEK

Varlık ⇒ Canlı ⇒ Ağaç ⇒ Çam ⇒ Kızılçam

Burada sözcükler genelden özele doğru sıralanmıştır.

Harf ⇒ Hece ⇒ Sözcük ⇒ Cümle ⇒ Paragraf

Burada sözcükler özelden genele doğru sıralanmıştır.

PÜF NOKTASI

Bir sözcük kullanıldığı yere göre genel ya da özel anlam kazanır.

- Şiir duyguların dizelerle, belli ahenk öğeleri kullanılarak dile getirilmesidir. (*Genel*)
- Şiir, Tanpınar'ın zaman kavramına yaklaşımını başarılı biçimde yansıtır. (*Özel*)

7. Nitel ve Nicel Anlamlı Sözcükler

- ✓ **Nitel** anlamlı sözcükler varlıkların yapısal özelliklerini, niteliklerini belirten sözcüklerdir.
- ✓ **Nicel** anlamlı sözcükler varlıkların sayılabilen, ölçülebilen özelliklerini belirten sözcüklerdir.

ÖRNEK

- Yılın bu mevsiminde yağan kar en az kırk beş gün boyunca erimezdi. (*Nicel*)
- Yanımıza hafif bir çanta alıp yola çıktık. (*Nicel*)
- Okullarda yetenekli öğrencilerin özel olarak izlenmesi gerekir. (*Nitel*)
- İş dünyasında hızla yükselmesinde bir etken de yakın dostlarıydı. (*Nitel*)

PÜF NOKTASI

ÖSYM sorularında "nitelik bildiren sözcükler" ifadesi sıklıkla karşımıza gelmektedir. Ancak nicelik sözcüğünün aynı sıklıkta sorulduğu söylenemez.

"Nicelik" sözcüğünün daha çok sayılabilen özellikleri belirttiğini bilmemiz gerekir.

B) Sözcükler Arası Anlam Olayları

1. Dolaylama

Tek sözcükle belirtilebilecek bir kavramı güçlü ve etkin bir anlatım için birden fazla sözcükle anlatma işidir.

Dolaylamada benzetme ilgisi kurarak sözü uzun yoldan söylemek söz konusudur.

ÖRNEK

- Ege'nin incisi büyük bir depremle sarsıldı.
Bu cümlede altı çizili ifadeyle anlatılmak istenen İzmir şehridir. Şehir inciye benzetilmiş ve dolaylı yoldan anlatılmıştır.
- Bu hafta II. Dünya Savaşı konulu iki film daha beyaz perdede yer alıyor.
Sinema
- NASA'nın geliştirdiği son uzay aracı bu gece yarısı kızıl gezegene indi.
Mars
- Delikli demir icat oldu, mertlik bozuldu.
Tüfek, ateşli silah
- Bu işte de başarılı olamayınca köyüne, baba ocağına dönmeye karar verdi.
Aile, baba evi, memleket
- İçlerinde Türk dağcılarının da bulunduğu on iki kişilik bir grup dünyanın zirvesine tırmanmaya başladı.
Everest
- 17. yüzyılda burası "altın boynuz" ismini gerçekten hak ediyordu.
İstanbul, Haliç

Etkinlik-5

Aşağıdaki dolaylamaların hangi kavramın yerine kullanıldığını karşısına yazınız.

1.	Vatani görev	
2.	Kara kıta	
3.	Beyaz altın	
4.	File bekçisi	
5.	Meşin yuvarlak	
6.	Yavru vatan	

Güzel Adlandırma

- ✓ Güzel adlandırma, olumsuz çağrışımları olan, korku uyandırabilecek kimi nesne ya da olayları bu çağrışımları engelleyecek biçimde anlatma işidir.

ÖRNEK

- Zaten güçsüz olan bünyesi ince hastalığa dayanamadı.
Burada halk arasında olumsuz çağrışımları olan "verem" hastalığı için güzel adlandırma yapılmıştır.
- Ünlü ses ve söz sanatçısı sevenleri tarafından son yolculuğuna uğurlandı.
- Havalarda bir sıcak, bir soğuk derken ben de şifayı kapmışım.
- Toplumda farkındalık oluşturmak amacıyla görme engelliler için bir hafta düzenleniyor.

PÜF NOKTASI

Güzel adlandırma, bir tür dolaylama olarak değerlendirilebilir.

2. Ad Aktarması

- ✓ Benzetme ilgisi bulunmaksızın, neden sonuç, parça-bütün, iç-dış gibi türlü ilişkilerle bir sözcüğün başka bir sözcük yerine kullanılması sanattır.
- ✓ Ad aktarması, mecazımürsel sanattır.

ÖRNEK

- İlk gençlik yıllarımda Attila İlhan'ı okumadığım gün yoktur. *Bu cümlede altı çizili sözle Attila İlhan'ın şiirleri, romanları kastedilmiştir.*
- Hafta sonları bağ evinde sobayı yakar, kar yağışını izlerdi.
- Millî takım finale çıkınca bütün Türkiye sokaklara döküldü.
- Bir depoyla Antalya'ya kadar durmadan gitmek mümkün.
- Pikniğe katılabilmek için evden izin almam şart.
- Tekne, sabaha doğru yükünü Sinop'a boşalttı.
- Kış aylarının soğuk geçmesi nedeniyle Marmara'da hamsi bolluğu yaşıyor.
- Turistik güzergâhlarda elektrikli trenler yerine kullanılan bu-harlinin sesi, yolculara bambaşka bir atmosfer yaşıyor.
- Depremden sonra bütün mahalle geceyi dışarıda geçirdi.

Etkinlik-6

Aşağıdaki cümlelerde hangi sözcüklerle ad aktarması yapıldığını sözcüklerin altına çizerek belirtiniz:

1.	Hafta sonu bütün sınıf pikniğe gitmeye karar verdik.
2.	Amcamların uçağı İstanbul'a inmek üzereydi.
3.	Bu dergide yazdıkça yeni kalemlerle tanıştım.
4.	Atatürk Samsun'a çıktığında bir ulusun kaderini değiştirebileceğini biliyordu.
5.	Şimdi Müzeyyen Senar çalışıyor eski plaklarda.
6.	Bu sene düzenlenecek turnuvaya dünyaca ünlü raketler de katılacak.
7.	Mehmet Âkif'te gözlem gücünü ve aruz ölçüsünü başarıyla kullanmayı görürüz.
8.	Bu saatte aradığımız adresi ancak şu büfeye sorabiliriz.
9.	Binadan çıktığımızda meraklı gözler bizi süzüyordu.
10.	Malazgirt'le başlayan Anadolu fetihleri, yepyeni bir dönemin başlangıcı oldu.
11.	Deprem tatbikatı ile ilgili eylem planı bütün okula duyuruldu
12.	Garsonun teklifinden sonra bir bardak daha içmeye karar verdim.

PÜF NOKTASI

Ad aktarmasında sözü **kısa yoldan söyleme** durumu görülür. Dolaylamada ise isminden de anlaşılacağı üzere bir varlık ya da yeri dolaylı yoldan, **benzetme yoluyla** anlatma yani **sözü çoğaltma** söz konusudur.

3. Duyu Aktarımı

- ✓ Bir duyu ile algılanabilen bir özelliği, mecazlı bir söyleyişle başka bir duyuyla algılanmış gibi anlatmaktır.

ÖRNEK

- Sokaktan keskin bir fren sesi geldi. *Bu cümlede "keskin" sözcüğü dokunma duyusuyla anlaşılacak bir özellikken işitme duyusuna aktarma yapılmıştır.*
- Görevlinin yüzündeki sert ifade çok iticiydi.
- Yaşlı adam bize döndü ve acı acı güldü.
- İnsan yalnız kaldığı günlerde sıcak bir tebessüm arıyor.
- Dünyadaki gelişmeleri okuyamayanlar karanlık fikirlere bağlanırlar.

ÖNEMLİ BİLGİ

İnsandan doğaya aktarım, doğadan insan aktarım, doğadan doğaya aktarım gibi anlam olayları aslında söz sanatları ya da cümlelerin/parçanın üslup özellikleri bağlamında ele alınan benzetme, kişileştirme gibi sanatlardır. Bu anlam olayları ilgili konuda açıklanacaktır.

4. İkilemeler

- ✓ Söyleyişteki anlam gücünü artırmak, anlama zenginlik katmak amacıyla aralarında çeşitli anlam ilişkileri bulunan sözcüklerin art arda kullanılmasıdır.

ÖRNEK

- Ağır ağır çıkacaksın bu merdivenlerden

Eteklerinde güneş rengi bir yığın yaprak (A. Hâşim)

Bu dizelerde şair "ağır" sözcüğünü art arda kullanmıştır. Böylelikle önce bir basamağın, sonra diğer basamağın çıkılacağını okuyucusuna hissettirmek istemiştir. Bu ifade yerine şair "yavaşça" sözcüğünü de tercih edebilirdi ancak bu durumda dizelerin anlamı değişir ve dizeler aynı anlam zenginliğine sahip olamazdı.

- Ayağı haliya takılınca kucağındaki saksıyla birlikte merdivenlerden paldır küldür yuvarlandı.

Bu cümlede altı çizili bölüm ikilemedir. Çünkü bir kişinin merdivenlerden yuvarlanışını zihinlerde canlandırmak amacıyla aynı anlam özelliği taşıyan sözcükler art arda kullanılmıştır.

Sözcük Düzeyinde Anlam-2

İkilemeler yapılarına, oluşumlarına göre aşağıdaki gibi sınıflandırılırlar:

Aynı Sözcüğün Tekrarıyla Yapılan İkilemeler

- Öyle derin derin ne düşünüyorsun?
- Bankta isteksiz isteksiz oturuyor, gelen geçeni seyrediyordu.
- Üzüm üzüme baka baka kararır.

Yakın Anlamlı Sözcüklerin Kullanımıyla Yapılan İkilemeler

- Çocuklardan ses seda çıkmayınca babam odalarına gitti.
- Çocuklar bu derse güle oynaya katılıyorlardı.
- Yıllardır yalan yanlış bilgilerle diyet yapıyorsun.

Zıt Anlamlı Sözcüklerin Kullanımıyla Yapılan İkilemeler

- Gerçeklerin er geç ortaya çıkma gibi bir huyu vardır.
- Çok şükür, düşe kalka bugüne kadar geldik.
- Bu dükkân aşağı yukarı yüz bin liraya mal oldu bize.

Biri Anlamlı Biri Anlamsız Sözcüklerle Yapılan İkilemeler

- Eski püskü paketin içinden bir kutu daha çıktı.
- Eğri büğürü sokaklarda kaybolduğumu düşünmeye başlamıştım.
- Sabahın erken saatinde dükkâna tek tük müşteriler gelirdi.

İkisi de Anlamsız Sözcüklerle Yapılan İkilemeler

- Böyle efen püften sebeplerle bizi rahatsız etmeyin lütfen!
- Memleketten gelen haberle düşünceleri allak bullak olmuştu.
- Abuk sabuk rüyalar görerek yarı uyur, yarı uyanık sabahı etmişti.

İkinci Sözcüğün Başına “m” Sesi Getirilerek Yapılan İkilemeler

- Ben senden para mara istemiyorum, biraz beni dinle yeter.
- Uzaktan eğitimde bizim çocuklar ders mers dinlemiyor.
- Bu odada eski koltuk, halı, tablo mablo ne varsa toplayalım.

Sözcüklere Durum ve İyelik Ekleri Getirilerek Yapılan İkilemeler

- İş hayatındaki kadınların sorunları günden güne büyüyor.
- Oturduğu evin kirasını günü gününe öderdi.
- İki okul arkadaşı kol kola girip yürümeye başladılar.

Yansıma Sözcüklerle Yapılan İkilemeler

- Yeni taşındığımız evin önünden arabalar vızır vızır geçiyordu.
- Turistlere rehberlik ederken çat pat İngilizce öğrenmişti.
- Ocakta çaydanlık fokur fokur kaynıyordu.

Sayılarla Yapılan İkilemeler

- Basamakları ikişer ikişer çıkarken nefes nefese kalmıştı.
- Evin önünde oturan üç dört genç hemen yardıma koştu.
- Akşama kadar burada çalışırsan kırk elli lira ancak kazanabilirsin.

Eylemin Olumsuz Kullanımıyla Yapılan İkilemeler

- Olur olmaz bahanelerle çalışanlarının kalbini kırıyordu.
- Annesi ve babasını görür görmez onlara doğru koşmaya başladı.

Etkinlik-7

Aşağıdaki cümlelerde geçen ikilemelerin altlarını çiziniz ve nasıl oluştuğunu belirtiniz:

1.	Su gelir güldür güldür Gel de yar beni güldür
2.	Telefonu çalınca telaşlandı, apar topar masadan kalktı.
3.	Olanları yarım yamalak bir şekilde polisler anlatmış.
4.	Sokaktaki çamurlara bata çıka komşusunun evine varabildi.
5.	Kaybolan yüzüğünü bulabilmek için bütün evi köşe bucak aradık.

ÖRNEK 1

Aşağıdaki cümlelerin hangisinde zıt anlamlı sözcükler bir arada kullanılmıştır?

- Okul arkadaşlarına yardımcı olmaktan hiç vazgeçmemişti.
- Üniversite kütüphanesinde arayıp da bulamadığım bir kitap olmadı şimdiye kadar.
- Bu yıl ilk defa düzenlenecek olan çevrim içi festivalde ünlü yönetmenin son filmi de tanıtılacak.
- Uzun süre kullanılmadığından bürodaki eşyaların üzerinde toz birikmişti.
- Zeytinlerin toprağa düşmesini engellemek için ağacın altına muşamba serildi.

ÖRNEK 2

Aşağıdakilerden hangisinde ikilemeyi oluşturan sözcükler tek başlarına kullanılamaz?

- Her yıl 18 Mart'ta yurdun dört bir tarafından ziyaretçiler akın akın Çanakkale'ye gelirler.
- Mırın kırın etmeyi bırak da bize olanları anlat bir an önce!
- Bakanlık, kurumlarda uyulması gereken kılık kıyafet yönetmeliğini yayımladı.
- Bazı yazar adayları hiç eleştirilmeden şan şöhret sahibi olmak istiyorlar.
- Haberi duyan köylüler birer ikişer köy konağının önünde toplandılar.

1. Emekliliğini istemeyi düşündüğü günlerde ona yeni bir görev verdiler.

Bu cümledeki altı çizili sözcüğün eş anlamlısı aşağıdakilerin hangisinde kullanılmıştır?

- A) Toplumu ayakta tutan temel değerlerde her bireyin uzlaşması gerekir.
- B) Çalıştığı bütün şirketlerde kendisine verilen vazifeleri başarıyla tamamlamıştı.
- C) Gençlik yıllarında arkadaşlarından gelen mektupları hâlâ saklıyor.
- D) Düşüncelerini açıklayabilmek, gençlere okulda kazandırılması gereken bir beceridir.
- E) Elimizdekilerin değerini onları kaybedince anlamayı beklememeliyiz.

2. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde altı çizili sözcük soyut anlamlıdır?

- A) Doğum günü kutlaması için çikolatalı yaş pasta aldık.
- B) İnsan, belli bir yaştan sonra duygularını kontrol etmeyi öğreniyor.
- C) Binanın giriş kapısının önünde karlar birikmişti.
- D) Ünlü ressam on iki yaşına kadar bu kasabada yaşamış.
- E) Frenleri patlayan yolcu otobüsü kaldırıma çıkarak durabildi.

3. Aşağıdakilerden hangisinde nicelik bildiren bir sözcük kullanılmıştır?

- A) Oğlunun durumuna çok üzülüyor, günlerdir ağzını bıçak açmıyordu.
- B) Cesaret ve güç ancak aklın emrinde işe yarayan özelliklerdir.
- C) Çeviri dersleri verirken de gazetecilik yaparken de şiiirden uzak kalmadım.
- D) Türkiye topraklarında yaşayan ıhlamur ağacının boyu 30 metreye kadar çıkabiliyor.
- E) Hayvanlar ve insanlar dünya var olduğundan beri dostluk kurmuşlardır.

4. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde dolaylama yapılmıştır?

- A) Ünlü şair, geçirdiği rahatsızlıktan hemen sonra da hayat arkadaşını kaybetmişti.
- B) Kızılırmak Orta Anadolu'yu bir baştan bir başa sulayan bir nehirdir.
- C) Galibiyeti son anda kaçıran takım oyuncuları çok üzüldüler.
- D) Odasında çalışırken türkü dinlemeyi çok severdi.
- E) Baharat, Avrupa'ya, Uzak Doğu ülkelerine giden gezginler aracılığıyla yayılmıştır.

5. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde karşıt anlamlı sözcüklerle yapılan bir ikileme vardır?

- A) Sosyal medyada yayılan haberler çoğu zaman gerçeği yansıtmayabiliyor.
- B) Üzerindeki yırtık pırtık elbiselerden ne kadar zor durumda olduğu anlaşılıyordu.
- C) Bu mahallede acı tatlı birçok hatıramız var, taşınmak zor olacak.
- D) Yazar, son yirmi yılda yaşamını yitiren sanatçıların portrelerini kitabında toplamış.
- E) Hafta sonunda kardeşim ve ben sinemaya gitmeye karar verdik.

6. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde yakın anlamlı sözcükler bir arada kullanılmıştır?

- A) Çok gururlu olduğu için kimseden hiçbir zaman yardım istemezdi.
- B) Yurt dışı görevlerinde yaşadıklarını her fırsatta anlatırdı.
- C) Bu adamın başladığı bir işi bitirdiğini o güne kadar gören olmamıştı.
- D) İnsan kafa dengi bir dost bulduğunda rahatlıkla derdini açıyor.
- E) Kaçmak için fırsat kollayan hırsız, ortalık karışınca savuşmuş.

Cevaplar: 1.B 2.B 3.D 4. A 5.C 6.E

1. Aşağıdaki cümlelerde altı çizili sözcüklerden hangisinin eş seslisi yoktur?

- A) Her pazar günü ailece kahvaltı yapmak büyük bir tutkuydu.
- B) Ağaçların arasından göle doğru toprak bir yol uzanıyordu.
- C) Proje yarışmasında ödül alarak birdenbire ünlü olmuştu.
- D) Oyunağını kaybeden çocuğun gözlerinden birkaç damla yaş düştü.
- E) Çocukluğumda büyük bir bahçeli bir ev hayal ediyordum.

2. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde ad aktarması yapılan sözcük parantez içinde yanlış açıklanmıştır?

- A) Babası her gün olduğu gibi bugün de onu kapıda bekliyor. (*kapıda*)
- B) Futbol takımı şampiyon olunca bütün Hatay sokaklara döküldü. (*Hatay*)
- C) Amcamın oğlunun düğününde babam bir çeyrek takmıştı. (*oğlunun*)
- D) Arabanın radyosunda hep Barış Manço çalırdı. (*Barış Manço*)
- E) Konserin sonuna doğru artık yüzler gülmeye başlamıştı. (*yüzler*)

3. Ülkemizi birçok şampiyonada başarıyla temsil eden cep herkülünün yaşam öyküsü filme aktarıldı.

Bu cümledeki altı çizili sözde görülen söyleyiş özelliği aşağıdakilerden hangisinde vardır?

- A) Her sabah evden çıkar, kapının önüne park ettiği ekmek teknesini siler, parlatırdı.
- B) Bebeklerin yakın çevreleriyle kurdukları ilişkiler hayatları boyunca yaşamlarını biçimlendirir.
- C) Sosyal medya uygulamaları kullanıcılarının verilerine ulaşmak ister.
- D) İlkbahar aylarında Anadolu'nun farklı bölgelerinde dört mevsim aynı anda yaşanır.
- E) Yeni araştırmalarla beyinde çok farklı bölgelerin bulunduğunu öğreniyoruz.

4. Aşağıdakilerden hangisinde dokunma duyusuyla algılanabilen bir özellik işitme duyusuna aktarılmıştır?

- A) Mutfağın kapısını açınca burnumuza acı bir küf kokusu geldi.
- B) Köşeyi döner dönmez acı bir çığlık içimizi parçaladı.
- C) Yıllar boyunca gün doğmadan kalkmış, işe koşmuştum.
- D) Bu yörede yetişen kırmızı biberin keskin bir acısı vardır.
- E) Sınıf öğretmenimiz hep yumuşak bir tonda konuşurdu.

5. Aşağıdakilerin hangisinde somut anlamlı bir sözcük soyut anlam kazanmıştır?

- A) Kendisine yapılan kötülükleri hemen affeden yufka yürekli bir insandı.
- B) Hayatta aradığımız mutluluk çoğu zaman yanı başımızdadır.
- C) Konuk takım, bir oyuncunun kaza geçirmesi nedeniyle turnuvadan çekildi.
- D) Dünyada birçok kentte o kentin yazarlarıyla ilgili müzeler vardır.
- E) Çocuklar, oyunlarında kendilerine müdahale edilmesinden hoşlanmazlar.

6. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde ikileme diğerlerinden farklı bir yolla oluşturulmuştur?

- A) Biraz daha geç kalsaydık fırtınaya yakalanacak ve sağ salim dönemeycektik.
- B) Son günlerde sürekli oyun oynuyor, doğru dürüst ders çalışmıyordu.
- C) Eve geç geldiğimiz için bir sürü sorgu sualden sonra ancak yemeğe geçebildik.
- D) O küçük kasabada bir yıl kalmasına rağmen sıkı fıkı dostlar edinmişti.
- E) Doktorun verdiği ilaçları kullanmaya başladıktan sonra ağrım sızım kalmadı.

Cevaplar: 1.E 2.C 3.A 4.E 5.A 6.D

1. Eskiden öyle her yerde çocuk parkı yoktu. Mahallelerde boş arsalar olurdu. O arsalarda belki de her çocuğun kendine ait bir köşesi olurdu. Özellikle yaz akşamlarında orası bir masal adası olurdu. Çoğu zaman evden izin almadan giderdik. Top oynardık, tahtadan yaptığımız oyuncaklarımızı gösterirdik birbirimize. Yazın geç vakitte evlerimize dağıldığımızda, orada yalnız kalan ağaçlar arkamızdan çıkarak ağlardı sanki. Ertesi gün yine o arsa; kuşlar, duvar dibi, kurumuş ağaçlar bizi karşılardı. Sihirli kutu henüz baş köşeye kurulmamıştı. Yine de yaşamımız soluk soluğa akardı.

Bu parçada aşağıdakilerden hangisi yoktur?

- A) Dolaylama
B) Durum ekiyle yapılan ikileme
C) Eş sesli sözcük
D) Zıt anlamlı sözcükler
E) Ad aktarması

2. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde altı çizili sözcükler birbirine anlamca en yakındır?

- A) Dönemin toplum yaşamındaki değişimleri gerekçeleriyle bize anlattı.
B) Gündelik yaşamdaki içtenliğini gezi yazılarına da yansıtıyor, samimî bir dille okuruna sesleniyordu.
C) Her yıl farklı bir tema etrafında düzenlenen panelde bu yıl çocuk işçilerin sorunları ele alınacak.
D) Türk boyları arasında bilinen ve genç nesillere aktarılan destanların manevi değeri oldukça fazladır.
E) Tanzimat romanlarında görülen roman kişileri, derinliği olmayan tiplerdir.

3. Biriktiren bir varlıktır insan. Üst üste kor, yan yana dizer, sınıflandırır
I II

ve biriktirir etrafını saran her ne varsa. Elinin eriştiği nesneleri değil yalnızca, acıyı da hatırayı da özlemi de hevesi de biriktirir
III

insan. Tüm anılar her biri ayrı renkte birikir insanın içinde. Ama
IV

bu dünya, çok düşünüp az hissedebilenlerin biriktirdiklerinin de
V
ötesinde bir anlam taşır.

Bu parçadaki numaralanmış sözler için aşağıdakilerden hangisi söylenemez?

- A) I. sözcük, genel anlamlı bir sözcüktür.
B) II. söz, durum ekiyle yapılmış bir ikilemedir.
C) III. sözcük, soyut anlamlıdır.
D) IV. sözcükte bir somutlaştırma söz konusudur.
E) V. sözcüğün karşıt anlamlısı yoktur.

4. Aşağıdaki cümlelerin hangisinde altı çizili söz öbeği ikileme değildir?

- A) Yaylada kaynatılan sütlerin buğusu duman duman tüter.
B) İşini kaybettiği için zorda kalan arkadaşımıza biz de karınca kararınca yardım ettik.
C) Biz korkuyla bakarken ufak tefek bir adam yanan eve girdi.
D) Bu adamın gizli saklı işler çevirmesi hepimizi tedirgin ediyordu.
E) Yeni bir şirkete geçme önerinizi enine boyuna düşünme fırsatım oldu.

5. Benzetme ilgisi bulunmaksızın, neden sonuç gibi türlü ilişkilerle bir sözcüğün başka bir sözcük yerine kullanılması sanatına mecazımürsel sanatı denir.

Bu açıklamaya göre aşağıdaki cümlelerin hangisinde mecazımürsel sanatı vardır?

- A) Marmaris ilçesinde turistlerin pek fazla ilgi göstermediği kaleyi inceleme fırsatı buldum.
B) Sokullu Mehmet Paşa üç padişaha sadrazamlık yapan, devşirme kökenli bir devlet adamıdır.
C) Avrupa yakasındaki tarihî eserleri görmek amacıyla Karaköy'den deniz otobüsüne bindik.
D) Bir edebî tür olan denemenin ilk örnekleri Servetifünun dergisinde karşımıza çıkar.
E) Topluluk karşısında yaptığımız konuşmalarda sözlerimizi jest ve mimiklerimizle daha etkileyici kılabiliriz.

6. 20. yüzyılın başında cesaretleriyle bütün dünya tarihine damga vuran Anadolu aslanları, yüreklerinde vatan sevgisi taşıdıklarını fevkalâde bir gayret ve fedakârlıkla Çanakkale Muharebelerinde kanıtlamayı başarmışlardır.

Bu cümlede aşağıdakilerden hangisinin örneği yoktur?

- A) Ad aktarması
B) Dolaylama
C) Soyut anlamlı sözcük
D) Somutlaştırma
E) Eş sesli sözcük

Cevaplar: 1.D 2.B 3.E 4.B 5.C 6.A

SÖZ ÖBEKLERİNİN ANLAMLARI

1. DEYİMLER

- ✓ Deyim, birden fazla sözcüğün kalıplaşmasıyla oluşan, çoğunlukla gerçek anlamından uzaklaşmış, kendine özgü bir anlam taşıyan ve anlamları herkesçe kabul edilen kalıplaşmış sözlerdir.
- ✓ Deyimler Türk dilinin ve anonim halk edebiyatının ortak ürünüdür.
- ✓ Deyimler çoğunlukla mastar hâlinde fiillerle kullanılırlar.
- ✓ Deyimlerin neredeyse tamamı mecazlı söyleyişlerdir. Çok az deyim gerçek anlamıyla kullanılır.

ÖRNEK

- Bıçak kemiğe dayanınca iş bulmaya karar vermiş, iş ilanlarını araştırmaya başlamıştı.

Bu cümlede altı çizili söz bir deyimdir. Görüldüğü gibi kalıplaşmış sözlerden oluşan ve mecazlı bir anlam içeren halk söyleyişidir. Bu sözü duyduğumuzda bıçak ve kemiği değil zorlukların artık tahammül edilemez bir noktaya geldiğini anlarız.

- Yalnızlıktan nasıl sıkıldığını, tutunacak bir dal aradığını ama kimsenin ona el uzatmadığını anlatırdı.
- Otobüsten, birden inmesine bir türlü akıl erdirememiştim.
- Pansiyondaki sorunları birçok defa anlatmamıza rağmen müdürün kılı kıpırdamıyordu.
- Karşı yönden gelen araçların farları gözümü alıyor, ilerlememi zorlaştırıyordu.
- İki kardeş babalarının vefatından sonra sırt sırta verip zorlukların üstesinden geldiler.

ÖNEMLİ BİLGİ

Deyimlerin çoğu mecaz anlamlı iken bazı deyimler gerçek anlamlıdır.

ÖRNEK

- Çoğu gitti, azı kaldı, benden söylemesi, iyi gün dostu olmak, canı sağ olmak, hem suçlu hem güçlü, özrü kabahatinden büyük...

ÖNEMLİ BİLGİ

Deyimlerin çoğu bir fiilin mastar hâliyle birlikte kullanılırken fiile bağlanmadan oluşan deyimler de vardır.

ÖRNEK

- İçten pazarlıklı, deli fişek, maymun iştahlı, eli açık, gözü tok, gözü kara, ilk göz ağrısı, kaşla göz arasında, yükte hafif pahada ağır, acemi çaylak, çiçeği burnunda, anca beraber kanca beraber...

ÖNEMLİ BİLGİ

Cümle biçiminde olan deyimler de vardır.

ÖRNEK

- Dam üstünde saksağan, vur beline kazmayı!
- Bu ne perhiz, bu ne lahana turşusu!
- Al, benden de o kadar.
- Âdet yerini bulsun.
- Dostlar alışverişte görsün.
- Fol yok, yumurta yok.

PÜF NOKTASI

Deyimler kalıplaşmış sözlerdir. Bu nedenle bir deyimın sözcükleri değiştirilemez.

Söz gelimi “dili kılıçtan keskin” deyimini “dili bıçaktan keskin” biçiminde söyleyemeyiz.

Etkinlik-1

Aşağıdaki cümlelerde geçen deyimleri, altını çizerek belirtiniz.

1.	En sonunda kitabı iki ayrı bölüm halinde yayımlama düşüncesi ağır bastı.
2.	Arkadaşlarıyla birlikte tatile gideceği günü iple çekiyordu.
3.	Projeyi başlatmadan önce çalışanların nabzını yoklamak için bir toplantı düzenledi.
4.	Dayısından gelecek yardıma bel bağlamış ancak o da son anda karar değiştirmişti.
5.	Kimsesiz çocuklara kol kanat gerer, onların her ihtiyacına koşardı.

Etkinlik-2

Aşağıdaki deyimleri anlamlarıyla eşleştiriniz.

1.	Ağız birliği etmek	a.	Masum görüldüğü hâlde sinsice kötülük yapan
2.	Göz kulak olmak	b.	Çok sevinmek
3.	Dil dökmek	c.	Bir konuda anlaşarak aynı biçimde konuşmak
4.	Etekleri zil çalmak	d.	Gözetmek, korumak, bakmak
5.	Yere bakan yürek yakan	e.	İnandırmak için tatlı sözler söylemek

BAZI DEYİMLER VE ANLAMLARI

Aşağıda bazı örnekleri ve anlamları verilen deyimleri inceleyiniz.

ağız aramak: öğrenmek istenilen şeyi söyletecek yolda dil kullanmak
ağız laf yapmak: kolay konuşma yeteneği olmak; inandırıcı söz söyleme yeteneği olmak
ağzını bıçak açmamak: üzüntüsünden söz söyleyecek durumda olmamak
akıl almak: danışmak, görüş almak
akıl almamak: inanılacak gibi olmamak, akla uygun gelmemek
akıl vermek: akıl öğretmek, yol göstermek
aklı çıkmak: sonucun kötü olacağını düşünerek korkuya kapılmak
aklına esmek: daha önce düşünmemiş olduğu şeyi birden yapmaya karar vermek
aklından geçmek: düşünmek
aklından zoru olmak: akla sığmayacak işler yapmak
baltayı taşa vurmak: farkında olmayarak birine dokunacak sözler söylemek, pot kırmak
başına iş açmak: uğraştırıcı ve üzücü bir işin çıkmasına yol açmak
başını alıp gitmek: izin almadan ve gideceği yeri bildirmeden gitmek, savuşmak
bel bağlamak: birisinin kendisine yardımcı olacağına inanmak, güvenmek
bir baltaya sap olamamak: belli bir iş sahibi olamamak
boyun bükmek: çaresizlik içinde bir şey istemek
can atmak: şiddetle arzu etmek, çok istemek
can damarından yakalamak: bir konuya en önemli yerinden yaklaşmak, birinin en zayıf noktasından yararlanmak
can simidi olmak: birinin kötü durumda kalmasını engellemek
canevinden vurmak: en etkileyici yönünden saldırmak
çileden çıkmak: olup bitenler karşısında sabrı ve dayanıklılığı kalmayıp taşkınlık göstermek
dili sürçmek: konuşma sırasında sözcükleri yanlış söylemek
dilinde tüy bitmek: tekrar tekrar söylemekten usanmak, bıkmak
dilini yutmak: sevinç, korku, heyecan vb. sebeplerle konuşamaz olmak
ekmeğini taştan çıkarmak: zor şartlarda bile kazancını sağlamak, en umulmayacak yerlerden gelir elde etmek
ekmek elden su gölden: kendisi çalışmayıp başkasının kazancıyla geçinmek
el birliği etmek: birlikte davranmak, dayanışmak
elden kaçırmak: elde edilebilecek bir şeyden türlü sebeplerle yararlanamamak
eli ekmek tutmak: geçimini sağlayacak duruma gelmek
fırsatı ganimet bilmek: çıkan fırsattan en iyi biçimde yararlanmak
gönül almak: sevindirmek, kırılan bir kimseyi güzel bir davranışla hoşnut etmek
gönül koymak: gücenmek, alınmak, darılmak
görmezden gelmek: görmemiş gibi yapmak, farkında değilmişçesine davranmak

hallaç pamuğu gibi atmak: toplu durumda bulunan kişi veya nesneleri darmadağın etmek
hava atmak: herhangi bir üstünlüğünden dolayı şişirmek, caka yapmak
havadan nem kapmak: en küçük bir şeyden alınmak, çok alingan olmak
havalara uçmak: çok sevinmek
İçi geçmek: kendinden geçmek, uyuklamak
İçi ısınmak: hoşlanmak, sevmek
İçi içine sığmamak: telaş, sabırsızlık, coşkunculuk göstermekten kendini alamamak
İçi içini yemek: istediğini yapamama yüzünden üzülmek, dertlenmek
İçi kan ağlamak: çok üzülmek
İçine kurt düşmek: kendisine zararı dokunacak bir durum meydana geleceğinden kuşkulananmak
ipe sapa gelmemek: akla yakın olmamak veya birbirini tutmamak
İşin üstesinden gelmek: güç bir işi başarmak
İşine gelmek: çıkarına, amacına, düşüncesine uygun olmak
kendine gelmek: ayılmak
kılı kırk yarmak: çok titiz davranmak
kulağına girmemek: söylenilen sözlerle önem vermemek, söylenenleri anlamamak
kulağına kar suyu kaçmak: bir duyumu almak
kulağına küpe olmak: başa gelen bir durumdan alınan dersi unutmamak
kulağını açmak: dikkatle dinlemek
kulak arkası (ardı) etmek: dikkate almamak, göz önünde tutmamak
kulak asmak: önem vermek, dinlemek
kulak kesilmek: büyük bir dikkatle dinlemek
kulak misafiri olmak: konuşmaya katılmadan ve istemeden dinlemek
kulak vermek: merak edip dinlemek, işitmeye çalışmak
lafa karışmak: biri veya birileri konuşurken konuşmaya katılmak
ne oldum delisi olmak: ummadığı bir duruma ulaşan kimse çok şırmarmak
nefes tüketmek: uzun uzun ve boş konuşmak
özen göstermek: bir şeyi özenerek elden geldiğince iyi olmasına gayret ederek yapmak
pabucu dama atılmak: kendinden üstün birinin çıkmasıyla gözden düşmek
pabuç kadar dili olmak: kabaca ve terbiyesizce karşılık vermek
para saymak: ödemek
sağ gösterip sol vurmak: şaşırtmak
sağlama almak: güvenilir bir durumda olmasını sağlamak
sözü kesmek: konuşmasını bitirmeden susmak, başkasının konuşmasını önlemek
yüreği ağzına gelmek: birdenbire çok korkmak,
yüreğine ateş düşmek: felakete uğramak, çok üzülmek
zeytin dalı uzatmak: barış için ilk adımı atmak

Sözcük Düzeyinde Anlam-3

2. ATASÖZLERİ

- ✓ Ne zaman ve nasıl ortaya çıktığı, kim tarafından söylendiği kesin olarak bilinmeyen, uzun deneyimler sonucunda oluşmuş genellenmiş bir tecrübeyi aktaran ya da öğüt veren kalıplaşmış sözlerdir.
- ✓ Atasözleri de deyimler gibi anonim halk edebiyatı ürünlerindedir.
- ✓ Kimi atasözleri tamamen gerçek anlamlı, kimileri tamamen mecaz anlamlı, kimileri ise hem gerçek hem mecaz anlamlıdır.
- ✓ Kimi atasözleri doğrudan, kimileri de dolaylı yoldan öğüt verir.
- ✓ Bazı atasözleri doğa olayları ile ilgili uzun gözlemleri, bazıları da toplumsal deneyimleri, inançları dile getirir.

Gerçek anlamlı atasözleri

- Bugünün işini yarına bırakma!
- Son pişmanlık fayda vermez.
- Dost ile ye, iç; alışveriş yapma!
- Adamak kolay, ödemek zordur.
- Akıllı düşman, akılsız dosttan iyidir.
- Aç, doymam; tok, acıkmam, sanır.
- Zararın neresinden dönülse kârdır.
- Çok konuşan çok yanılır.
- Şubatın sonundan, martın onundan kork.
- Sağlık, varlıktan yeğdir.

Mecaz anlamlı atasözleri

- Acı patlıcanı kırağı çalmaz.
- Alçak yerin tepeciği dağ görünür.
- Ağaca çıkan keçinin dala bakan oğlağı olur.
- Demir tavında dövülür.
- İki karpuz bir koltuğa sığmaz.
- Koyun can derdinde, kasap et derdinde.
- Minareyi çalan kılıfını hazırlar.
- Tavşan dağa küsmüş, dağın haberi olmamış.
- Yuvarlanan taş yosun tutmaz.
- Aç tavuk kendini darı ambarında sanır.

Hem gerçek hem mecaz anlamlı atasözleri

- Öfkeyle kalkan zararlar oturur.
- Yalancının evi yanmış, kimse inanmamış.
- Erken kalkan yol alır.
- Evdeki hesap çarşıya uymaz.
- Araba devrilince yol gösteren çok olur.
- Balık baştan kokar.
- Ayağını yorganına göre uzat.
- Evdeki hesap çarşıya uymaz.

Doğrudan öğüt veren atasözleri

- Ev alma, komşu al.
- Sakla samanı, gelir zamanı.
- Ek tohumun hasını, çekme yiyecek yasını.
- Alma mazlumun ahını, çıkar aheste aheste.
- Hekimsiz, hâkimsiz memlekette oturma!

Dolaylı yoldan öğüt veren atasözleri

- Her ağaçtan kaşık olmaz.
- İki cambaz bir ipte oynamaz.
- İki karpuz bir koltuğa sığmaz.
- Kaz gelecek yerden tavuk esirgenmez.
- Tekkeyi bekleyen çorbayı içer.

Doğa olaylarıyla ilgili atasözleri

- Mart kapıdan baktırır, kazma-kürek yaktırır.
- Lodosun gözü yaşlı olur.
- Ağustosun yarısı yaz, yarısı kıştır.
- Martta yağmaz, nisanda dinmezse sabanlar altın olur.
- Lodos eser, yaz olur; poyraz eser, kış olur.

Çeşitli inançlar, toplumsal olgularla ilgili atasözleri

- Allah dağına göre kar verir.
- Araba devrilince yol gösteren çok olur.
- Akacak kan damarda durmaz.
- Biri yer, biri bakar; kıyamet ondan kopar.
- Allah verirse el getirir, sel getirir, yel getirir.

Anlamca birbiriyle çelişen atasözleri

- Dost dostun eyerlenmiş atıdır.
Güvenme dostuna, saman doldurur postuna.
- Akıl olmayınca başta ne kuruda biter ne yaşta!
Akıllı köprüyü arayan kadar deli suyu geçer.
- Zararın neresinden dönülse kârdır.
Battı balık yan gider.
- İyi insan sözünün üstüne gelir.
İti an, çomağı hazırla.
- Fazla mal göz çıkarmaz.
Azıcık aşım, ağırsız başım.

PÜF NOKTASI

Atasözleri ile deyimler arasındaki en büyük fark, atasözlerinin yargı bildirmeleridir. Atasözleri doğruluğu herkesçe benimsenen bir tutumu bildirir, genel kurallar biçiminde öğütler verir. Deyimler yalnızca bir durumu daha etkileyici, sanatlı biçimde ifade etmek için kullanılan tabirlerdir.

ÖRNEK 1

Atasözleri, toplumların asırlık deneyimleri ve gözlemleri sonucunda oluşan ortak düşünce ve tutumlarını yansıtan özlü sözlerdir. (I) Kimi atasözleri mecazlı söyleyiş içerir. (II) Kimilerinde ise ileti doğrudan aktarılır. (III) Bazı atasözleri doğa olayları ile ilgili deneyimleri aktarır. (IV) Bazı atasözlerinde ise insanlar arasındaki ilişkiler konu edilir. (V) Bazı atasözleri ise insan sağlığıyla ilgilidir.

Bu parçada numaralanmış cümlelerdeki açıklamalara aşağıdaki atasözlerinden hangisi örnek gösterilemez?

- I. cümle: Akıllı düşman akılsız dosttan yeğdir.
- II. cümle: Son pişmanlık fayda vermez.
- III. cümle: Mart çıkmadıkça dert çıkmaz
- IV. cümle: Davetsiz gelen döşeksiz oturur.
- V. cümle: Sağ baş yastık istemez.

Etkinlik-3

Aşağıdaki atasözlerini karşısındaki anlamlarla doğru biçimde eşleştiriniz.

1.	Yiğit meydanda belli olur.	a.	İnsan bir işi başarmak için başkalarıyla iş birliği yapmak zorundadır.
2.	Kel ölür, sırma saçlı olur, kör ölür badem gözlü olur.	b.	Bir işte iyi sonuç elde etmek için, gerekli şeyler eksiksiz kullanılmalıdır.
3.	Yalnız taş, duvar olmaz.	c.	Boş konuşmalarla, vaatlerle yapılması gereken asıl iş yapılmaz.
4.	Yağına kıymayan, çöreğini yavan yer.	d.	Bir kimse veya bir nesne yok olduğunda değer kazanır.
5.	Altın ateşte, insan mihnette belli olur.	e.	Duygu ve düşüncelerini açığa vurmeyen sessiz insan yavaş akan derin su gibi tehlikelidir.
6.	Lafla peynir gemisi yürümez.	f.	Bir işi başarabilmek için gerekli olan koşullar her zaman eksiksiz olarak ele geçmez.
7.	Adamın yere bakanından, suyun yavaş akanından kork.	g.	Altının saflığı ateşe dayanıklılığı ile ölçüldüğü gibi, bir kişinin değeri de sıkıntılara katlanma gücü ile ölçülür.
8.	At bulunur, meydan bulunmaz; meydan bulunur, at bulunmaz.	h.	Asıl marifet, işbaşında kendini göstermektir.

ÖRNEK 2

Anonim halk edebiyatının ürünleri olan atasözleri gerçekten de özlü sözlerdir. (I) Akla gelmeyen başa gelir, atasözü insanın yaşamda ummadığı, beklemediği durumlarla karşılaşabileceğini anlatır bize. (II) Alna yazılan başa gelir, sözü ise kişinin kaderinde ne varsa onu mutlaka göreceğini ifade eder. (III) Tatsız aşı su neylesin, akılsız başa söz neylesin, atasözünde de işe yaramayan bir nesneyi küçük çabalarla işlevsel kılmamanın yararsızlığından hareketle akılsız kişilerin de sözle akıllandırılmasının imkânsızlığı ortaya konur. (IV) Aklı başa yaş getirir, sözünü de deneyimin ancak yıllar içerisinde elde edileceği açıklanır. (V) Balık ağa girdikten sonra akli başına gelir, atasözünde ise bir acıyı ancak onu yaşayanların hissedebileceği açıklanmaktadır.

Bu parçada numaralanmış cümlelerin hangisinde bir atasözü yanlış açıklanmıştır?

- A) I B) II C) III D) IV E) V

ÖRNEK 3

“Gönül” sözcüğü aşağıdakilerden hangisinde deyim için de kullanılmamıştır?

- A) Küçük çocuğa horoz şekerinden sonra bir de pamuk şekeri alarak onun gönlünü aldı.
 B) Bu dünyada önemli olan kimseyi üzmemektir; ne demişler: “Gönül bir sırça saraydır, kırılırsa yapılmaz.”
 C) Uygun bir araba bulabilmek için birçok yeri gezdik ama hepimizin gönlü ilk baktığımız arabada kalmıştı.
 D) Birkaç gün önce bu konuyu babama soracaktım, rahatsız etmeye gönlüm varmadı.
 E) Emekli olduktan sonra aldığı bahçeli evinde torunlarıyla gönlü avutuyordu.

ÖRNEK 4

Kolay kolay defter tutmam yazmak ve not almak için. Notlarımı
 I II

bir dosya kâğıdını dörde bölerek biriktirdiğim kâğıtlara alırım ama bunlar akademik yöntemle yapılmış fişlemeler sayılmaz. Mümkün olduğu kadar eski ve sarı renkteki teksir kâğıdına tükenmez kalemle yazardım önceleri. Sonra da daktiloda

III
temize çekerdim. Bütün bunların çok zaman alışı beni
 IV

canımdan bezdirir ve bu bıkkınlık nedeniyle olsa gerek çok
 V

zor ve uzun aralıklarla otururdum yazmaya.

Bu parçadaki numaralanmış sözlerin hangisi deyim anlamıdır?

- A) I B) II C) III D) IV E) V

ÖRNEK 5

Aşağıdaki cümlelerin hangisinde deyim yanlış açıklanmıştır?

- A) Küçük çocuk mağazadaki oyuncaklardan gözünü alamıyor, annesine bir oyuncak alması için dil döküyordu.
 B) Genç yazarlar divan edebiyatına da dil uzatıyorlar, bu birikim hakkında akademik dayanaklar sunmadan olumsuz hatta kötü sözler sarf ediyorlar.
 C) Askerlik anılarını o kadar tatlı anlatıyordu ki sanki ağzından bal damlıyordu.
 D) Toplantıda kalp doktorlarının da bulunduğunu bilmediği için bir pot kırmış, baltayı taşla vurmuştu.
 E) Üniversiteyi bitirdikten sonra on yıl boyunca hiçbir işte dikiş tutturamamış, bir baltaya sap olamamıştı.